

עגלה ערופה (סוטה מד-מה)

גליון 378

איתא במתניתין בריש פרק ט' (דף מד:) עגלה ערופה בלשון הקודש וכו' ויצאו זקניך ושופטיך, שלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאין. רבי יהודה אומר חמשה וכו'. נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים או לעיר שאין בה ב"ד לא היו עורפין. אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד.

זקני הסנהדרין יוצאין למדוד איזו היא העיר הקרובה לחלל. ובפשטות, מדידה זו היא כדי לברר מאיזו עיר יצא הרוצח, ואותה עיר חייבת בעגלה לכפר על מעשה הרוצח, שיבא מעירם.

ובסוגיא בבבא בתרא כג דנו אם רוב נחשב בירור יותר מקרוב או להפך, והביאו ראיה מהא דמודדין אל העיר הקרובה, וע"כ דהדין של קרוב עדיף מהדין של רוב, דאפילו אם העיר הקרובה קטנה מהעיר הרחוקה מודדין ממנה כי מסתבר שהרוצח יצא מהמקום הכי קרוב למרות שהעיר השניה גדולה יותר ויש שם יותר אנשים. ודחו בגמ' בדליכא, דהיינו שמדובר שאין שם ערים גדולות בסביבה, ולכן אזלינן בתר הקרוב.

והקשו שם בתוס' (בד"ה בדליכא) תימה דהכא משמע דטעמא דהעיר הקרובה מביאה עגלה ערופה משום דמתוך הקורבא מוכח שמשם בא ההורג, ובסוטה (מה:): תניא מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד שמניחין אותה שאין בה ב"ד והולכין לעיר אחרת שיש בה ב"ד, ואמאי והלא מתוך הקורבא נראה שמאותה שאין בה ב"ד היה.

מבואר בתוס' דטעם המדידה לעיר הקרובה היא לברר מאיזו עיר יצא הרוצח, שמסתמא יצא מהעיר הכי קרובה למעשה הרצח. ואותה העיר חייבת בעגלה ערופה. וא"כ איך יתכן שאם אין שם ב"ד, שנמדוד לעיר אחרת שיש בה ב"ד, והרי הרוצח לא יצא משם, ולמה שהם יביאו.

בספר הערות (להגריש"א) ביאר דלכאורה היה נראה דודאי הוא דאיכא הוכחה דהיה הרוצח מאותה העיר שאין בה ב"ד אבל מ"מ דינא הוא דעיר זאת אין מביאה עגלה ערופה כיון שצריך שיהא ב"ד לאותה העיר. ומשום דבעי כפרה לאותה העיר דודאי תולין שבא משם, וכפרה לא שייך להביא באותה העיר, ע"כ בדין הכפרה מודדין לעיר אחרת שיש בה ב"ד ולא שתולין שבא משם אלא מודדין לה שתביא היא קרבן לעיר האחרת שאין בה ב"ד, שאין יכולה להביא קרבן. ומקרא כתיב כפר לעמך ישראל וכו' הרי דעגלה ערופה של עיר אחת הוה כפרה לכל ישראל, וא"כ שייך שעיר אחת תביא כפרה על עיר אחרת.

למד הגריש"א שהעיר שיש בה ב"ד תביא קרבן עבור כפרת העיר הקרובה. וגם נתחדש בדבריו דחוץ מהמדידה אל העיר הקרובה שעושים כדי לברר מהיכן יצא הרוצח, באופן שאין בה ב"ד יש צורך למדוד לעיר הקרובה שיש בה ב"ד כדי שתביא קרבן עבורם אע"פ שאין במדידה זו קביעה שמשם יצא הרוצח.

והנה במס' מכות (דף י:): ועיר שאין בה זקנים ר' אמי ור' אסי, חד אמר מביאה עגלה ערופה, וחד אמר אינה מביאה עגלה ערופה. למ"ד אינה מביאה עגלה ערופה בעינן זקני העיר ההיא וליכא. למאן דאמר מביאה עגלה ערופה מצוה בעלמא.

מבואר דלפי מ"ד אחד גם אם אין ב"ד בעיר מודדין לה ומביאה עגלה ערופה. והקשו שם בתוס' (בד"ה חד אמר וכו') תימה דהא תנן עגלה ערופה אין מודדין אלא מעיר שיש בה ב"ד. ותירצו דבסוטה איירי שיש הרבה עיירות ובחדא מינייהו יש ב"ד ולכן מודדין רק לעיר שיש בה ב"ד אבל הכא מיירי שאין ב"ד בכל העיירות הסמוכות. הלכך אמרינן דמ"מ מודדין מינייהו. וצ"ב דסוף סוף איך מביאה אם אין בה ב"ד.

וכתב החפץ חיים (ליקוטי הלכות בסוגיין בהערה למטה על העין משפט) דהא התוס' בב"ב נשארו בתימה אמאי אין מודדין לעיר הקרובה כשאין בה ב"ד, הרי נראה שמאותה עיר היה ההורג. וי"ל דאותו מ"ד במכות ס"ל דנהי דגילתה התורה דהמדידה צריכה להיות לעיר שיש בה ב"ד, עיקר הבאת עגלה ערופה צ"ל מאותה עיר הקרובה שבוודאי יצא ממנו ההורג, והמדידה היא ענין בפ"ע שמצוה במדידה. וראיה, שציותה התורה

למדוד אפי' כשהיא נראה בעליל שהיא קרובה וכו' ס"ל להאי מ"ד דמה שהטילה התורה על הב"ד למדוד היינו אף שהיא רחוקה מזו, חשבינן להאי עיר קרובה כאילו היא טפילה ומחוברת עם אותה הב"ד מפני שבעצמה אין לה ב"ד שיהיה חשובה בעצמה. וצריך הב"ד הרחוק להשגיח עליה. ולהכי על עיקר הבאת העגלה לא נסתלק ממנה החיוב.

חידש החפץ חיים דלמרות שהעיר שיש בה ב"ד מביאה את העגלה יסוד החיוב הוא על העיר הקרובה רק שהיות ואין להם ב"ד הטילה התורה את החוב על העיר שיש בה ב"ד, והעיר בלי הב"ד נטפלת לעיר שיש בה ב"ד. ולכן כשאין ב"ד כלל בסביבה, העיר מביאה לעצמה.

לפי הגריש"א מוטל על העיר שיש בה ב"ד להביא את החוב של העיר שיצא ממנה הרוצח. לפי החפץ חיים החיוב למעשה מוטל על העיר שיש בה ב"ד. החוב נהיה שלהם והוא מועיל לעיר השניה כאילו היא חלק ממנה. (ומעניין עוד לציין שהח"ח הדגיש העיר שיצא ממנה ההרוג דלא כלשון התוס' שנקטו ההורג). גם בבאר שבע הקשה על התוס' במכות איך מצו למימר דשם איירי שלא היתה עיר עם ב"ד בכל הסביבה והרי מבואר בסוגיין שמוודין רק לעיר שיש בה ב"ד ומשמע אפי' היא רחוקה מאה פרסאות, דאין שיעור לדבר, דאותה העיר שיש בה ב"ד היא נקראת העיר הקרובה.

ותירץ דליכא מאן דפליג דמוודין דוקא לעיר שיש בה ב"ד אפי' היא רחוקה מאד אבל פליגי משל מי מביאין עגלה ערופה, חד אמר עיר הקרובה אל החלל שאין בה ב"ד מביאה עגלה ערופה משלו אע"ג דאין מודדין אליה מ"מ חייבת להביא עגלה ערופה משלה משום דלא עקרין לגמרי העיר הקרובה מפשוטו ודיו דעקרין לענין מדידה. וחד אמר אינה מביאה עגלה ערופה דכשם שזקני העיר הוא דוקא לענין מדידה הכא נמי דוקא לענין לקיחת העגלה.

חידש הבאר שבע דמ"ד שמביא אע"פ שאין בו ב"ד פירושו שהם משלמים עבור העגלה. וזקני העיר שיש בה ב"ד מביאים אותה עגלה עבורם.

לפי הגריש"א חובת ההבאה והתשלום היא על זקני העיר ההיא, ומביאים עבורם. ולפי הבאר שבע לפי אותו מ"ד במכות הם מביאים את העגלה של העיר הקרובה. יש להם רק חובת הבאה.

והנה בסוגיין מבואר דאם העיר הקרובה אין בה ב"ד, אין מודדין אלא לעיר הכי קרובה שיש בה ב"ד. ברמב"ם יש חידוש נוסף (פ"ט רוצח ה"ה) שאם נמצא קרוב לירושלים אין מודדין לירושלים אלא לשאר העירות הסמוכות לו, והיינו לעיר הקרובה שיש בה ב"ד. וכן כתב המאירי. ומקור הדברים בתוספתא (פ"ט ה"ג) דבקרובה לירושלים מניחין אותה ומודדין חוצה לה. וע"כ היינו עיר אחרת שיש בה ב"ד.

ולכאורה קשה דבשלמא בעיר שאין בה ב"ד יש דיון איך מביאים את העגלה עבורם ועל מי מוטל החוב וכנ"ל כי בעצם יש כאן חוב אבל בירושלים יש פטור מע"ע דלא נתחלקה לשבטים (למרות שיש שם ב"ד) וא"כ איך חל כאן חיוב על עיר אחרת שאינה הקרובה אל החלל. וכן הקשה בנתיבות הקודש.

וכתב לחדש שחובת הכפרה של ע"ע אינה חובת אותה העיר שיצא ממנה הרוצח בלבד אלא כל ישראל צריכה כפרה. ולכן אומרים כפר לעמך ישראל, לכל עם ישראל. רק דגזיה"כ היא דהחיוב ממון להביא את העגלה מוטל על העיר הקרובה שמוודין אליה. ולכן גם באופן שקרוב לירושלים ואין להם חיוב עצמי כלל, ואין חיוב פרטי על עיר אחרת, בכל זאת חובה למדוד לעיר שיש בה ב"ד כדי שיהיה איזה ב"ד שיביא לכפר על כלל ישראל, כי אין זה פוטר את כלל ישראל מה שירושלים יש לה פטור מלהביא, והכי קרובה מביאה. נמצינו למדים שבאופן שנמצא קרוב לעיר שאין בה ב"ד ומודדין לעיר שיש בה ב"ד, נחלקו על מי מוטל חובת ההעגלה ערופה. לפי החפץ חיים עיקר החיוב כפרה הוא על העיר הקרובה רק דהיות ואין בה ב"ד, העיר הקרובה שיש בה ב"ד חייבת להביא, החוב מוטל עליהם, והעיר הקרובה נטפלת להם ולכן הבאתם מועילה גם להם. ופי הגריש"א החיוב על הב"ד של העיר ההיא להביא בשבילם. לפי הבאר שבע החיוב הוא על בני העיר הקרובה והם משלמים עבור העגלה רק דהב"ד מביאים. ולפי הנתיבות הקודש חיוב הכפרה הוא על כלל ישראל, והעיר שמוודין לה היא המשלמת והמביאה, ועל ידה יש כפרה לכולם.